

COLUMNA

ISSN 0236—1574

6 / 91

DATORII SI HANDICAPURI

De vorba cu LIVIA DANDARA,
doctor în istorie de la București,
cunoscuta mai ales grație cărții sale de
referință «România în vîltoarea anului 1939»

— Sunteți pentru prima oară în Basarabia. Se pare că de acest pămînt vă mai leagă ceva, dincolo de fireasca afectivitate dintre românii de pe ambele maluri ale Prutului.

— Vă înșelați! Nu sunt pentru prima oară în Basarabia. Îmi spunea mama că, pînă la vîrsta de patru ani, Crăciunul, Paștele, Hramul și vacanțele, mai scurte sau mai lungi, le sărbătoream la bunicii din partea tatălui care locuiau în Badragii Vechi din Basarabia. Eu nu am memoria acelei vîrste, deci ca om matur, chiar în etate deja, într-adevăr sînt pentru prima oară în Basarabia. Și din punctul de vedere de vedere, ce-aș putea spune? — nu-mi vine să cred! Mi se pare că trăiesc un vis, o poveste. Încă nu realizez prea bine că mă aflu cu adevărat la Chișinău.

Prin părinții mei, biografia mea ilustrează enormitatea despărțirii unei familii prin schimbarea graniței românești de la Prut la Nistru. Tatăl meu, Ion Dandara, tînăr învățător, absolvent de școală normală la Chișinău, a fost repartizat în 1928 la școală din Moldova de dincolo de Prut, cum se spune aici, iar mama mea, Eugenia Ungureanu, tînără învățătoare din județul Botoșani, și-a făcut stagiul la o școală din Basarabia. Asemenea schimbări de

cadre didactice (și nu numai) s-au practicat intens în perioada interbelică, fiind benefice mai ales Basarabiei istovite cultural după mai bine de un secol de dominație rusească. Prin 1931 tata a cunoscut-o pe mama în satul în care era învățător și... s-au căsătorit. Părinții mei și-au întemeiat căminul în acel sat Mioresani, din județul Botoșani, în fața cărui, peste Prut, se află satul Pererita, iar mai la vale era Badragii Vechi. Cînd mergeam la bunici, dacă era iarna, Prutul se putea trece printr-un ostrov înghețat și se făcea cam o oră cu sania; dacă era vara, treceam podul de la Lipeani și ocolul era mai mare.

— Vizita delegației din care faceți parte (vizită organizată de Societatea «Pro Basarabia și Bucovina») e prilejuită de aniversarea evenimentului ce s-a produs acum 73 de ani: Proclamarea Unirii Basarabiei cu Țara. Ce semnificații are data de 27 martie 1918 pentru românii ce trăiesc acum în două state diferite?

— Chiar și în faza cînd s-a produs, evenimentul din 27 martie 1918 a avut valențe diferite pentru românii din Basarabia și cei din România. Un nefast moment în evoluția primului război mondial («defecțiunea» rusă — ieșirea din război hotărîtă de

CONSPECT ISTORIC

noua putere după revoluție — a înclinat balanța în favoarea Puterilor Centrale) a produs o periculoasă izolare a României (alături de coaliția Antantei) care a dus la copleșirea țării de către germani și la semnarea unei «păci» — de fapt o capitulare compromițătoare pentru integritatea și independența sa.

La București, guvernul condus de Al. Marghiloman, din înțelepte rațiuni de stat, apărea ca un guvern colaboraționist cu ocupantul german. Reține în nordul Moldovei (având în Iași, capitala provizorie) puterile legitime ale României — rege, parlament, guvern, armată — reprezentau nucleul continuității autentice existente de stat, păstrând și exercitând atribuțiile suveranității poporului român. Pe acest fundal, prin consultări reciproce între ceea ce s-a numit triumful lui Iași — București — Chișinău, s-a pregătit și s-a produs Proclamația Unirii, hotărâtă la 27 martie 1918. «Regășenii» n-ar fi dorit ca Basarabia să se unească cu o Românie parțial ingenucheată, dar «timpul» (războiul civil, haosul produs de bandele bolșevice, pofta expansioniste ale Ucrainei, devenită autonomă și independentă) a impus necesitatea actului. Din această cauză, deosebit de complexă pentru România-Mamă, care avea în vedere și pe românii din Bucovina și Ardeal (aflați sub dominația Austro-Ungariei, alături de Germaniei), patrioții basarabeni, sfătuindu-se cu Guvernul de la «București», cu Guvernul de la «Iași» și cu o seamă de oameni politici aflați la Chișinău, au formulat acea Proclamație de Unire la România cu condiții, de la 27 martie 1918, care prevedea o largă autonomie pentru Basarabia.

Aba după ce România s-a eliberat de sub ocupația germană, denunțând pacea — capitulare semnată de Marghiloman, reîntrind în război alături de aliații din Antanta, s-a produs Proclamația Unirii cu România a Bucovinei și a Basarabiei, fără condiții, în noiembrie 1918. Ce însemna unirea fără condiții? Că basarabienii au dorit să se reunească cu Patria-Mamă într-un stat național unitar sub garanția formei de guvernământ constituțional-monarhice, sub regimul votului universal (introdus în România chiar în acel an), care urmau să asigure României întregite un regim democratic, parlamentar, pluripartidist.

Astfel, etapele procesului unirii Basarabiei cu România s-au consumat din martie până în noiembrie, treptat și fără grabă, cu mare înțelepciune. Sub acest aspect, lecția lui 1918 poate fi de folos și astăzi.

În ce privește semnificația actuală a evenimentului aniversat, pentru românii din ambele state chestiunea apare la fel de nuanțată. O unire nu se realizează doar printr-un act oficial. O unire, dacă nu are în substratul ei adânc o unitate sufletească și de cuget, dacă nu se produce organic și firesc, nu are

șanse de rezistență. În acest sens, este nevoie de timp, de cunoaștere reciprocă, ca să se nască această tendință de unitate în mod natural, pentru ca doar apoi să fie consacrată, dacă se dorește, dacă se poate, într-un nou act istoric de unire. Nu știu și de aceea nu îngădui să fac speculații privind răspunsul pe care basarabienii l-ar da întrebării «care ar fi cel mai potrivit moment pentru un pas sau altul?» Cred însă că cel mai bine și mai în drept este să urmeze propria lor voință, propria lor cale.

Este devărat că românii din România (nu mă refer la puterea oficială) par mai grăbiți în gând și acțiune, în ceea ce spun sau scriu, în ceea ce speră, în lozincile pe care le susțin. Mă simt însă dator să afirm că nu este vorba de o «presune», că aceste manifestări n-ar trebui să «sperie» pe basarabienii cu sufletul îndoit, deoarece ele conțin o aspirație, un deziderat de iubire frățească, o afirmare a adevărului istoric încălcat, falsificat, nesocotit prin tratate nedrepte și nelegitime succesive: 1939 (pactul Molotov-Ribbentrop); 1940 (ultimatumul sovietic și anexarea Basarabiei, a unei mari părți din Bucovina și a județului Herța); 1946 (consfințirea raportului sovietic, în litera și spiritul înțelegerii germano-sovietice din 1939 și 1940).

— Deopotrivă cu sentimentele frățești vizavi de românii din Țară, în Basarabia persistă — poate că ați și sesizat — un filon de mentalitate antiromânească, atât la populația rusofonă, cât și la mulți dintre băștinași. Ați putea da o explicație istorică fenomenului? Cum poate fi aplanată această protuberanță de animozitate atât de nocivă pentru relațiile dintre România și Moldova?

— Da, aș putea. Însă aceasta nu ar mai fi o teză de istorie, ci o ipoteză, o sinteză a unor «legende» întreținute, a unor amintiri în care flece om, sat, oraș, jude; și-a avut propria experiență, personală sau obștească, în legătură cu integrarea Basarabiei în România Mare, după 1918. A fost, mai întâi, actul politic al unirii. Au urmat, apoi, consolidarea unirii propriu-zise: administrative, legislative, politico-culturale etc. Experiențele neplăcute cu autoritățile de care își aduc aminte unii (căci am auzit istorisiri cu jandarmi aspri, cu primari nemiloși ș.a.m.d.) nu au fost «specifice» Basarabiei. Asperități în relațiile cu funcționăria administrativă s-au înregistrat și în restul țării. Și atunci, ca și acum, de altfel, au fost prefecți și primari buni sau răi, au fost jandarmi buni și răi, au fost percepitori cinstiți dar și percepitori corupți sau nerăbdători de îmbogățire rapidă.

În ce privește special Basarabia: aparatul administrativ, polițienesc, militar rusesc, existent în Basarabia până la 1918, s-a retras în Rusia. Aici a ră-

CONSPECT ISTORIC

mus un vid de autoritate administrativă. Regatul român nu a avut un corp funcțional, jandarmesc și polițienesc atât de numeros ca să fie pe măsura României Mari (care s-a dublat ca populație, suprafață, unități administrative și economice) și sigur că nu s-au putut imediat găsi funcționari cu o pregătire corespunzătoare. Unii din ei, care au acceptat să se rupă de băștină pentru a veni în Basarabia, n-au fost poate cei mai buni și mai potriviți, compromițând astfel în mare parte imaginea României în fața basarabenilor. Căci, ce însemna într-un sat primarul, jandarmul și perceptorul, dacă n-ai chiar înfrunghierea statului român? Și se poate să fi fost cazuri când contactele cu «autoritățile române» au luat forme neplăcute. Dar... să fi uitat cu totul bunicii țărani cîi de generoasă a fost înfrunghierea cu pămînt? Să fi uitat cu totul supraviețuitorii acelor 20 de ani de Basarabia reunită cu România, că și-au avut organe administrative proprii? că și-au trimis în Parlamentul țării deputați și senatori care le apărau drepturile și interesele locale? că învățămîntul, cultura și biserica strămoșească au cunoscut o înflorire fără precedent?!

...Fenomene de abuz și nedreptate s-au produs, în proporții amplificate, luînd forma unor suprapunerii de genocid economic, social, etnic și cultural, în timpul dictaturii comuniste atât în România, cît și în R.S.S. Moldovenească, după 1944. Și mie îmi apare cam suspect faptul că din lada «amintirilor» s-au dezgropat cele petrecute acum trei sferturi de veac, cu vădită ostilitate și generalizare exagerată, dar se ocolește sau se neagă dramaticul calvar abătut asupra românilor după terminarea celui de-al doilea război mondial.

Pe de altă parte (mă întorc în timp), a venit războiul care a adus toate nenorocirile posibile și imposibile, războiul cu partea lui evidentă de eliberare, glorie și eroism, purtat însă ca și toate războaiele de soldați cu grad de cultură foarte diferit, hrăniți sau flămînzîi, îmbrăcați sau aproape goi. Armata română, în 1941, a intrat în războiul antisovietic pentru a elibera Basarabia și Bucovina. Asta trebuie s-o spunem răspicat, cu mîndrie, fără nici o rezervă. Dar, în spatele acestui front, care la modul fundamental a avut un rol eliberator, s-au produs acele orori care constituie trena fatală a oricărui război.

Și atunci este sigur că acei basarabeni — țărani, orășeni, gospodari — cînd spun că soldații români intrau și luau găinile sau altceva de genul ăsta, probabil că nu mint. Este și aceasta o amintire. Ce nu știu însă frații noștri din Basarabia — și asta le-o putem povesti noi — este felul sălbatic, înflorător în care a intrat armata roșie «eliberatoare», în 1944, în România, devenită «aliată». Au prădat și au im-

puscat, au luat prizonieri, au distrus și au impus chiar schimbarea regimului democratic, constituțional al țării. Efectele acestor acte s-au concretizat în 45 de ani de dictatură comunistă care, abia acum, prin Revoluția din decembrie 1989, au fost înlăturate.

Revenind: pe unele reale amintiri neplăcute ale basarabenilor s-a suprapus campania calomniilor și falsurilor grosolane de care, ca istoric, le-am constatat citind cărțile de «istorie» care se editau la Chișinău, vizionînd unele filme «artistice» cu temă istorică, care puteau fi recepționate și la noi. Aceste «istorii» prezentau poporul român, armata română în culori incomparabil mai negre decît armata hitleristă! Și sigur că dacă generația mai tină și-a făcut instruirea și educația pe baza unor asemenea producții, atunci... are motive să se teamă. S-a mers prea departe, inadmisibil de departe! Și poate că e singurul lucru ce poate fi reproșat istoricilor, scriitorilor, realizatorilor în cauză. Căci, oricum, ar fi putut ocoli problemele «delicate» cel puțin atît cît era posibil, ar fi putut să găsească o modalitate pentru a n-și terfelî în halul acesta neamul din care se trag. Ei au depus un zel deosebit în a-l prezenta pe românii intrați în Basarabia ca pe niște fiare sălbatice — tălhărînd, omorînd, violînd femei și spinzurîndu-și frații, aruncînd copii în fîntîni (...am văzut cu ochii mei un astfel de film la TV Chișinău).

Cred că va trebui să vă scuturați de tot acest balast pseudo-istoric-artistice, cred că voi singuri sunteți în măsură și aveți datoria — n-ai față de România, ci față de românii de aici din Moldova — să redați chipul adevărat al neamului nostru.

Pentru că trebuie să amintesc un fapt. Armata română, cînd a intrat în 1941 în Basarabia, a avut în sinul ei și soldați și ofițeri basarabeni. Tatăl meu, basarabean, a făcut frontul «de Răsărit» în calitate de ofițer. El a crezut, a simțit și a luptat întru eliberarea Basarabiei. Deci, în armata României Mari, deopotrivă cu ardelenii, muntenii, moldovenii, erau înrolați și basarabeni. Faptul că frontul s-a întors și campania a fost pierdută este o fatalitate istorică. Dar eu cred că e și o datorie a voastră să prezentați armata română într-o lumină adevărată. Se poate care compara soldatul sau ofițerul român luptînd pentru eliberarea fraților, cu armata de ocupație sovietică din România, după 1944?!

— O mică paranteză. Există opinia că românii transnistreni au fost la timpul respectiv reprimăți în mod deosebit și că tocmai de acolo pornește antirromânismul lor înversunat care, luînd în considerație apartenența lor etnică frizează uneori ridicolul, dar și tragicul...

— Și în acest caz, există adevăruri și nuanțe. Cînd vorbim de teritoriul de dincolo de Nistru, din punc-

tul de vedere istoric, trebuie să se știe că el nu a făcut parte din România Mare, deși moldovenii de acolo au cerut-o. În 1918, teritoriul respectiv a rămas în Rusia, bolșevicii grăbindu-se peste puțin timp să-l boteze R.A.S.S. Moldovenească, integrându-l Uniunii.

În plus, datorită atitudinii antiromânești pe care au avut-o unele minorități naționale din Basarabia și Bucovina (ruși, evrei, ucraineni, găgăuzi ș.a.) față de autoritățile și armata română — atât la retragerea din 1940, consecință a ultimatumului sovietic, cât și la declanșarea războiului antisovietic, din 1941 — s-au manifestat în acțiunile trupelor românești acte de ostilitate, de răfusală, mergând până la represii. Sistematic lovită, în spatele frontului, de acțiuni ale «partizanilor» bolșevici, organizații subversive, armata română a luat măsuri de autoapărare, specifice stării de război. Apoi, nu trebuie ignorat faptul că în Transnistria au fost deportați în lagăre evrei din Basarabia și Bucovina, țigani și alte categorii de indezirabili, de către regimul antonescian. Localități urbane, părăsite de fideli regimului sovietic care s-au retras cu armata roșie, au devenit orașe — lagăre pentru respectiva populație deportată. Aceasta pagină de istorie dramatică în Transnistria încă nu a fost abordată în istoriografia românească. Dar cum, de obicei, țărani nu și-au părăsit satele și pământul, sigur că ei au fost martori ai acelor întâmplări. Peste mărturiile lor s-a suprapus, după cum am mai spus, tăcerea noastră și exagerarea propagandei comuniste. Încît poziția unor «moldoveni antimoldoveni» sau «moldoveni anti-români» trebuie văzută mai degrabă ca o caracteristică a unor victime căzute pradă deznaționalizării. Dramatic dar nu ridicol. De aici și zvonurile stîrnite peste Nistru privind asprimea regimului român. Dar nu trebuie generalizat. Moldovenii adevărați, îndurerăți de a fi despărțiți de frații lor, știau atunci care era adevărul. Da, este adevărat, dincolo de Nistru era o regiune bolșevizată, mancurtizată, și în cei 20 de ani interbelici au făcut ca ei să nu dorească, precum basarabenii, revenirea românilor. Din punctul de vedere al puterii din mica R.S.S.M. ea n-a fost «entuziasmată» la venirea armatei române. Cert este că (asta o probează documentele) chiar dacă armata română a continuat războiul pînă la Sevastopol, cîntul Donului ș.a.m.d., România tocmai de aceea n-a intenționat să anexeze teritoriile de dincolo de Nistru.

În perioada interbelică acțiunile provocatoare antiromânești erau pregătite în Transnistria, evident, la indicațiile Cominternului: noaptea se trecea Nistru, apoi cu ajutorul rețelei ilegale bolșevice se proceda la tot felul de provocări. Așa a fost cazul Tatarbunarului. De aici și reacția represivă împotri-

va acestor mișcări subversive bolșevice care vizau destabilizarea situației și ruperea Basarabiei, din nou, de la România Mare.

— Privirea istoricului este preponderent retrospectivă. Totuși aș vrea să aflu ce credeți despre viitorul relațiilor dintre cele două state? Cum vă par aceste relații în etapa actuală?

— Mai întîi aș avea de replicat ceva: eu nu sunt de acord că privirea istoricului este exclusiv retrospectivă. Istoricul care abordează istoria de pe o asemenea platformă nu mai este istoric, ci simplul cronicar sau compilator. Orice fapt istoric evocat, regîndit, reîrăit primește, prin conștiința istoricului, semnificații de o mare și acută contemporaneitate. Din punctul acesta de vedere nu istoria se modifică, ci tocmai pecetea pe care istoricul o aplică mereu grației modernității gândirii sale. De aceea istoriile se îmbogățesc tot timpul și capătă noi valențe. De aceea se luminează mereu noi zone și noi semnificații.

În schimb ne-istoricii (în sens profesional), mai ales oamenii în vîrstă, față de care eu am tot respectul, atunci cînd își deapănă amintirile, memoriile, într-adevăr au o privire strict retrospectivă. Deci «păcatul» de a privi doar în trecut se poate detecta mai curînd la martorii unor evenimente, or tocmai aici intervine istoricul pentru a confrunta diverse mărturii, pentru a le filtra, a le corobora, analiza, sintetiza, pentru a ajunge la acel adevăr istoric care luminează inclusiv momentul ultracontemporan.

Acum revin la întrebarea Dvs. Nu am datele necesare ca să trag o concluzie bine definită, cert este că procesul odată pornit e în plină desfășurare și că ceea ce se face în Basarabia exprimă năzuințele marii majorități a poporului din acest stat. Important la ora actuală mi se pare faptul că românii din cele două state încearcă să-și rezolve problemele independente, așa cum socot ei de cuvință. În orice caz, există un numitor comun: dorința de a scutura jugul nefast al Imperiului rus, — direct sau indirect — indiferent ce nume a purtat sau poartă acesta; regăsirea noastră ca neam din același trunchi din care, chiar dacă ramuri au avut perioade destine dersebite, trunchiul românesc a rămas mereu același.

La acest capitol de istorie contemporană în curs de desfășurare eu nu-mi îngădui, aici și acum, să emit profeții. Ca român, cetățean și istoric pot să-mi exprim doar dorința fierbîntă de bine pentru leagănul-patrie al românilor de pretutindeni. Iar dacă evoluțiile politico-diplomatice-economice sociale și culturale din cele două «state românești» — cum constat că se uzitează această formulare — vor duce la triumful libertății democratice și drepturilor statelor, popoarelor și oamenilor de a-și croi propriul de-

CONSPECT ISTORIC

stă... vom avea garanția reală pentru un viitor demn al românilor. Indiferent sub ce formă de organizare statală vom exista. Lupta cea mare pe care ar trebui s-o ducem și noi și voi este lupta pentru triada pomenită. Când președintele Mircea Snegur a spus în Parlamentul României: «Să ne avem de neamuri», apelul său a fost îmbrățișat de toată suflarea românească. Dar oare ce nume poartă «neamul» izvorit din aceeași mamă? În limba noastră el este consacrat prin cuvântul «frați».

— Timpul restrâns al sejurului la Chișinău nu v-a permis, probabil, să vă informați în mod exhaustiv asupra vieții noastre. Totuși v-aș ruga să ne împărtășiți câteva impresii — absolut fără menajamente — despre noi, basarabenii. Ce credeți despre handicapul cultural care ne desparte de compatrioții din Țară?

— Deși timpul a fost foarte scurt, Chișinăul mi-a părut un oraș cunoscut. Mi-am amintit imediat de orașele din Moldova noastră. Asemănarea se simte și în ceea ce a rămas pitoresc din trecut, dar și în pecetea blocurilor-cazarmă ce ne-au urzit și nouă și vouă aspectul citadin. Este evident că arhitectura «comunistă» dacă ni se îngăduie aceeași caracterizare generică — a lăsat o amprentă adâncă pe obrazul Chișinăului, astfel că am trecut prin niște cartiere care seamănă mult cu cartierele construite la noi. Să fi fost o deliberată dorință de a ne despersonaliza, uniformiza, anonimiza pe noi, românii, ca națiune cunoscută și grație creativității sale native în sfera arhitecturii?

Cît privește basarabenii, am cunoscut atît de mulți și numai decența m-a oprit să-i îmbrățișez ca pe niște frați, începînd cu personalitățile reprezentative, pînă la anonimi (pentru mine) din Piața Adunării Naționale, învățători, studenți, elevi, ziariști, actori ș.a. Am simțit din partea lor o căldură sufletească deosebită. Dar nu aș putea spune că nu am simțit pe parcursul sejurului și o oarecare răceală rezervată din partea unor basarabeni în momentele oficiale sau cele banale. N-am dat peste omul acela de pe stradă sau la recepția hotelului, sau la centrala telefonică, sau într-un magazin, care... întuind cumva că sunt româncă din România, să manifeste o reacție de bucurie, o dorință de a-mi arăta cu amabilitate o stradă sau a-mi da o informație. Ghinionul meu! Nu mă descurc prea bine în limba rusă, dar nu zic mai mult de atît ca să nu nedreptățesc pe cineva. Și în România contactul mai puțin plăcut îl avem, de obicei, cu persoane cu un nivel cultural foarte scăzut — o debarasare de masă la o cantină, un portar la un hotel, o vinzătoare la o prăvălie. Deci ar fi hazardat să trag de aici vreo concluzie, dacă ne iubesc sau nu românii basarabeni.

Cît privește întîlnirile delegației noastre, a precumpănit sentimentul de deschidere și de dragoste, certitudinea că între noi nu există deosebiri esențiale.

La chestiunea cu «handicapul», cred că nu aveți motive serioase de a vă face complexe. Sigur, există handicaturi, dar să știți că le avem și noi pe ale noastre. Să nu se uite că și noi am ieșit dintr-o dictatură comunistă de aproape jumătate de secol, și că atît din punct de vedere economic, social, politic, cît și cultural — cu unele accente specifice și deosebiri — am trecut prin aceleași etape de despersonalizare (nu și națională, ca în Basarabia), am suferit diverse operații chirurgicale pe creiere cu privire la trecutul istoric, la legitimitățile istorico-culturale.

Aș zice doar că noi avem posibilitatea și datorită să acționăm mai activ, ca într-adevăr, să vină spre Basarabia adevărul istoric. Căci peste tot unde am fost mi s-a spus: «Trimiteți-ne cărți, mai ales cărți de istorie». Dar ce să facem dacă nici noi încă nu am avut timp — de la revoluție încoace — să scriem cartea cea deplin adevărată a istoriei? Noi avem totuși avantajul discernămintului, ca din cărțile noastre să știm cît este adevărat și cît este tributar rigorilor cenzurii comuniste. Or, acest discernămint nu-l putem pretinde basarabenilor. Și atunci ce să facem? Să vă trimitem niște cărți scrise în timpul dictaturii ceaușiste în care, să zicem, din 400 pagini bune 100 sau 50 n-ar trebui băgate în seamă?

De aceea susțin că poate mai eficiente, deocamdată, ar fi discuțiile dintre noi — savanți, cercetători, cadre didactice — și puțină răbdare pînă la editarea unor cărți curățite de balastul impus și completate cu chestiunile prohibite sau falsificate în epoca respectivă. Mă refer inclusiv la problema Basarabiei. Există, repet, cărți relativ bune, despre care însă basarabenii sunt în drept să spună: dar despre noi nu ați scris nimic! Or, o bună vreme, Basarabia a fost subiect tabu, interzis de cenzură. Iar dacă se scria despre ea, în nici un caz nu-i puteau fi contestate tratatele care au subjugat-o.

Deci avem și noi «handicapurile» și datoritiile noastre. Din păcate, după revoluție, producția de carte din România trece printr-o criză dureroasă. Criza de hîrtie, de tipar, de tehnologie. Afară de aceasta, poezii, scriitorii, istoricii, în loc să se așeze în sfîrșit la masa de lucru, s-au implicat în prefacerile politice în curs — se știe probabil și aici că viața politică de la noi în perioada de după revoluție este într-o continuă evoluție, nu rareori explozivă. La București — spre a da cîteva exemple, — regizorii cinematografici, în loc să facă filme artistice, fac jurnale, documentare, cronici. Romancierii și poezii fac gazetările sau politică directă. Este firesc pentru și-

CONSPECT ISTORIC

tuația de astăzi. Ne aflăm într-o etapă foarte vie în care istoria se consumă clipă cu clipă în Parlament, în partide, în presă, în stradă, în manifestații.

Revenind, cred că nu este cazul să vă preocupe prea mult «handicapul cultural», ci mai curând hiatusul informațional care trebuie urgent completat. Nu se prea cunoaște aici ce a făcut România după răpirea Basarabiei din 1812. Nu știu cât se știe aici despre 1848 în țările române, despre unirea Moldovei cu Țara Românească, în 1859, despre Alexandru Ioan Cuza, despre Kogălniceanu și generația lor, despre războiul de independență din 1877, despre transformarea României în Regat. Ca să nu mai vorbesc despre cultura ce a reflectat realitățile românești după Unirea în 1859, cu evoluția ei ascendentă, care ni l-a dat pe Eminescu, poetul României! Ce să mai vorbesc despre istoria și cultura României întregite!

— În relațiile dintre țările noastre se poate sesiza uneori o tendință «moldovo-centristă», dându-se prioritate legăturilor Chișinău—Iasi în defavoarea legăturilor Chișinău—București. Cum explicați fenomenul? Care e suportul lui istoric?

— Am constatat și eu lucrul acesta. Îmi vine să cred că e o chestiune, hai să-l zicem, de simpatie. E cumva firesc ca basarabeni să se simtă mai efectiv-apropiați față de Moldova tradițională din care a fost ruptă Basarabia (nume impropriu, de altfel, căci a fost extins artificial de către ruși de la câteva județe din sud asupra întregului teritoriu dintre Prut și Nistru pentru a înlesni raptul din 1812; și cu toate că, istoricește, poate să nu ne convină acest nume impus de țarul Alexandru, în epoca modernă Basarabia, ca și Bucovina, așa au intrat în istorie, deci, le folosim pentru a distinge părțile răpite din Moldova).

Zic că este o solidaritate explicabilă, până la un punct, similară cu comuniunea consătenilor bazată pe afinități sufletești, istorice, culturale. Dincolo de acest aspect, cînd se manifestă tendința îngustă a unor relații oarecum decupate din modelul trecutului îndepărtat, cred că se comite un act păgubitor și anacronic. E ca și cum s-ar șterge din istorie ceea ce a făcut trupul și inima țării în timp ce brațul basarabean sau bucovinean s-a fost amputat. Brațul tinde spre Prut, dar trupul nu mai este Moldova, ci România, în care s-au contopit și Moldova, și Ardealul, și Țara Românească. Cu decenii înainte de Marea Unire din 1818, pentru românii de pretutindeni soarele răsărea la București! De aceea tendința acordării unor «priorități» în contacte este nefastă în primul rînd pentru basarabeni și bucovineni. Astfel se ratează șansa de a intra în universul istoriei și culturii române, în întregul ei. La fel se

pune, cred eu, și caracterizarea individuală a fiecăruia dintre noi. Eu care sunt, precum am spus, parțial basarabeană, total moldoveancă — eu mă simt înții om, apoi european, apoi român. Doar pentru precizarea «baștinii» — cum observ că se folosește acest termen în Basarabia — mă consider moldoveancă și, dacă mi se cere chiar precizia geografică, spun că-s din județul Botoșani, din Miorcani. Aceasta este identitatea mea, în ordine ierarhică. Străbunicul, bunicii și părinții mei, la fel, s-au simțit mai înții romîni și doar apoi moldoveni. Copiii și nepoții noștri — așijderi. Și dacă de șase generații noi ne simțim români, așa spune totul.

Astăzi acest specific regional se rezumă mai mult la anumite deosebiri dialectal-fonetice sau obiceiuri, la anumite trăsături psiho-spirituale, mergînd pînă la glume: ardelenii «zgîrciți» sau moldovenii «înceți» sau oltenii «șmecheri»... ceea ce nici nu mai corespunde unor caracterizări generalizatoare.

Deci, dacă la capitolul mici diferențe psiho-sociologice se mai evocă apartenența la «baștină», vorbind la modul serios despre conștiința noastră, despre cultura noastră, constatăm că suntem și ne simțim cu toții români.

Pe voi cum v-aș numi? Lăsînd la o parte faptul că identitatea națională este o opțiune de suflet și conștiință pe care doar voi aveți dreptul să o enunțați, cerîndu-mi lertare că spațiul nu-mi îngăduie dezvoltarea argumentării, este cert că eu vă consider români. Privind denumirea țării însă etnogeneza nu coincide cu organizarea statală.

Pentru momentul istoric-diplomatic prin care trecem acum, avînd în vedere tratatele internaționale care ne-au pecetluit destinul (1812, 1918, 1940, 1944, 1946) și statutul impus în relația bilateral-statală România / Rusia, este mai adecvată denumirea de Basarabia (parte a trunchiului istoric românesc, frîntură a Moldovei medievale), pentru a exclude confuziile cultivate cu rea-credință privind «moldovenii din Bucovina», «moldovenii din România» și (ca în interbelic!) «moldovenii din Transnistria». Nu este un joc de cuvînte. La acest sfîrșit de mileniu, fatalitatea istorică a făcut ca la apelativul «moldoveni» să poată răspunde «prezent»... românii trăitori în state diferite: România, Republica Moldova, R.S.S. Ucraineană.

Și atunci, una este ceea ce suntem sau simțim că suntem, alta este titulatura consacrată în actele legitimităților noastre istorice și tratatele diplomatice.

— Vă mulțumesc.

Pentru conformitate:
Eugen CIUBOTARU